

STIPE GUNJAČA

TROGODIŠNJI RAD MUZEJA HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA

(1955., 1956. i 1957. godine).

Početak godine 1955. muzej je promijenio ime »Muzej hrvatskih starina« i nazvao se »Muzej hrvatskih arheoloških spomenika« kako bi se naslov bolje pokrивao sa stvarnim sadržajem.

Za trogodišnje razdoblje nastale su izmjene i dopune u personalu, pa se bivši kustos Julije Grabovac opredijelio za drugo zvanje i napustio muzej, a na njegovo mjesto došao je kustos-pripravnik Dušan Jelovina. Godine 1957. postavljen je i drugi kustos-pripravnik Dasen Vrsalović, dok je preparator Fabjan Bakulić iste godine napustio rad u muzeju. Tada je postavljen i pomoćni službenik Čiro Odrlić. Svejedno zbog novoiskrslih momenata muzeju još uvijek nedostaje personala, pa je radi pravilnog odvijanja rada potrebno otvoriti još tri radna mjesta.

Osnovni problem muzeja, koji se sastoji u izgradnji nove zgrade, nailazio je na poteškoće s materijalne strane. U svrhu organizacije materijalne pomoći organizirao se posebni sastanak s namjerom, da se formira odbor za gradnju muzeja s ciljem, da taj odbor pronalazi načine, kako da se ovaj pothvat financira. Taj sastanak je održan u Zagrebu u prostorijama Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 1. III. 1956. i tu se formirao provizorni odbor, koji se opet sastao 17. aprila iste godine u Akademiji, gdje je u proširenom krugu razmatrao modalitete, kako da se pronadu sredstva za gradnju muzeja, no nije se mogao stvoriti nijedan vanredni prijedlog. U tako mučnoj situaciji privremeni odbor je našao izlaza, te se odlučio da izašalje delegaciju predsjedniku Izvršnog vijeća N. R. H. dr. Vladimiru Bakariću sa zadatkom, da ga upozna s teškim problemom izgradnje i reorijentacijom uloge muzeja u budućnosti. Delegaciju je predveo drug poslanik grada Splita Vicko Krstulović dne 8. II. 1957., a sačinjavali su je pored njega akademici Antun Augustinčić, Frano Kršinić i Vanja Radauš, pa direktor muzeja. Drug predsjednik dr. Bakarić je pažljivo saslušao naša razlaganja i preporučio nam da problem popularišemo, da izvršimo tehničke pripreme i da se riješimo na etapnu izgradnju, kojoj će se omogućiti sukcesivno dotiranje kredita.

Dok su se još pronalazili putovi, kako da se pronadu materijalna sredstva, provizorni odbor je nastavljao rad na tehničkim predgradnjama, pa je mjeseca studenog 1956. god. došlo do drugog sastanka u Splitu. Tu su prisustvovali: V. Krstulović, G. Novak, D. Gizdić, F. Kršinić, V. Radauš, M.

Kauzlarić, L. Horvat, J. Odrlijin i S. Gunjača, koji su s gradskim N. O., predstavnicima urbanista i Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju pretresali problem gradnje, te je nakon izmijenjenih misli i prijedloga došlo do odluke, da Urbanističko biro u Splitu raspiše natječaj za program gradnje na Zapadnoj obali, u kojem se ambijentu nalazi naše gradilište.

Da bi se popularizirao problem, odlučilo se da se spomenici iznesu na javu na taj način, da se adaptiraju neugledne i trošne prizemne zgrade na gradilištu, te da se tu izlože muzejski predmeti, koji već godinama stoje daleko od očiju javnosti i koji će svojom važnošću, izgledom i brojnošću sami govoriti o potrebi dostojnog smještaja. Inače smo otprije kanili popraviti te prostorije, ali ne za izlaganje nego za smještanje predmeta radi zaštite i proučavanja postave za novu muzejsku zgradu, no to nam nije bilo moguće, sve dok te prostorije nisu ispraznila razna poduzeća. Kako je koje poduzeće ispraznjivalo prostorije, tako smo adaptacijom osvajali prostoriju po prostoriju, te je koncem g. 1954. bila popravljena i uređena zgradica za uredovne prostorije. Početkom godine 1955. napustila su naš teren sva poduzeća, pa smo preselili ured iz zgrade N. O. Kotara u ulici Žrtava fašizma. Malo zatim prevezli smo kamene spomenike iz podruma Galerije Meštrović, a naknadno druge predmete, pa biblioteku i arhiv. Tako su se poslije raznih peripetija, koje su nas pratile od godine 1941., svi predmeti našli na okupu na taj način, da se s njima opet povezao sav personal i da se opet sve našlo na jednom i na vlastitom tlu. Ovo smo polučili materijalnom pomoći Jugoslavenske akademije kao i kotarskog N. O. Split za vrijeme od sve tri godine, a od N. O. grada u godini 1955.

Na novom prostoru radili smo živo oko razvrstavanja predmeta, prepoznavanja njihova porijekla i oko prepariranja kovina, što je iziskivalo mnogo predradnji, koje su vršili preparatori Josip Bartulović i Fabjan Bakulić. Prvi je uložio mnogo truda da osposobi stare vitrine, koje su u ratu stradale od bombardovanja i prokišnjavanja. Tada nam je bila namjera, da za skupštinu Arheološkog društva F. N. R. J., koja se održavala u Splitu od 23. do 26. aprila 1956. g., prigodno izložimo sav naš materijal, pa se sav personal užurbano dao na rad. Na taj način mlada generacija naših arheologa, kojoj je inventar našeg muzeja odreda bio nepoznat, došla je u mogućnost da ga sagleda, i to je za nju predstavljalo otkriće. To nije bilo bez utjecaja na rezoluciju skupštine Društva, koja je prešla preko jedinog protivnog glasa dr. Branimira Gabričevića, direktora Arheološkog muzeja u Splitu, te se Društvo izjasnilo, da problem izgradnje zgrade našeg muzeja smatra za hitan i njegovu rješenu će ono dati punu moralnu podršku.

Čim su nam obećanjem predsjednika dr. Bakarića dati izgledi za realizaciju izgradnje, da bi problem učinili popularnim, odlučio se privremeni odbor da privremeno postavi muzej u adaptirane prostorije (sl. 1.). Odmah je Uprava Akademije zamolila svoga člana Ljubu Babića, da svojim iskustvom u postavi pomogne ovom naumu, čega se on zdušno prihvatio. Užom suradnjom akad. Babića, pa dopisnih članova C. Fiskovića i S. Gunjače izvršen je svibnja mjeseca g. 1957. raspored prostorija i grubo je nabačen program postave lapidarija. Češćim navraćanjem akad. Babića došlo je do detaljne razrade sporazumno s upravom muzeja, pa se Babić prihvatio izrade krasne mape (sl. 2 i 3), kojom je efektno prikazao zamišljenu postavu, te nam je ona mnogo

pomogla, da stvar predočimo onima, koji su nam željeli pomoći; a nisu bili u stanju da dođu na samo mjesto. Ujesen iste godine generalni tajnik Akademije akad. Novak saopćio je direktoru muzeja, da će se on pobrinuti za materijalna sredstva u svrhu dovršenja adaptacije i zaželio je, da na proleće iduće godine muzej bude otvoren u provizornim prostorijama na što se personal dao svim snagama na rad, te je uzeo u program i uređenje zbirke kovinskih i drugih predmeta, a ne samo lapidarija, kako je prije bilo zamišljeno.

PRIJENOS ZBIRKE BIVŠEG DRUŠTVA »BIHAĆ« I SPOR, KOJI JE NASTAO OKO TOGA

U petom broju našeg glasila obavijestili smo čitatelje, kako je prestankom društva »Bihać« njegov pokretni i nepokretni inventar pripao Jugoslaven-skoj akademiji znanosti i umjetnosti i da je Akademija g. 1953. donijela odluku, da ga za naš muzej preuzme njegov direktor. Međutim se to preuzimanje otešlo zato, što nismo imali prostorija, u koje bi inventar smjestili. A kad su se za to ukazale prilike, direktor je nagovijestio prijenos spomenika novopostavljenom v. d. dužnosti direktora Arheološkog muzeja dr. Branimiru Gabričeviću, jer se inventar nalazio na pohrani u tom muzeju, a dr. Gabričević, se odmah s time složio budući da je znao, da je sve pravno provedeno. Zadovoljstvom smo primili njegov spreman odgovor na našu zamolbu uoči samog prijenosa, da nam tehnički personal Arheološkog muzeja pomogne pri demontiranju spomenika, ali se nismo mogli dovoljno načuditi njegovu drugačijem stavu odmah sutradan, kad smo stali prenositi spomenike iz Arheološkog muzeja. Tada je, ne bez utjecaja pojedinaca u najužem ambijentu svojih suradnika, stao pružati otpor, koji se sve više pojačavao, pa je pisac ovih redaka trećeg dana rada prekinuo prijevoz u nadi, da će se stvar razbistriti do njegova povratka sa terenskih radova. Međutim se stvar sve više komplicirala i tražili su se svi mogući i nemogući načini, da predmeti ostanu i dalje u Arheološkom muzeju, dapače se tražilo, da se povrate oni spomenici, koji su već bili prevezeni. Oblici takvog otpora nisu uobičajeni ni u građanskom ni u naučnom ophođenju, a nekima će jedna strana toga biti poznata iz okružnice-pamfleta, koji je potpisao dr. Gabričević i razaslao ga srodnim institucijama, pa javnim radnicima i političkim ličnostima. Unatoč neospornom pravu Akademija je pristala na arbitražu mješovite komisije sastavljene od članova Akademije, delegata Savjeta za prosvjetu i kulturu NRH i predstavnika N. O. kotara Split, koja se sastala u Splitu dne 2. i 3. studenoga g. 1955., ispitala spor i donijela principijelni zaključak, da se preostali predmeti prenesu iz Arheološkog muzeja u Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, kad se osposobe prostorije, a da se Arheološkom muzeju ostave odljevci. Ujedno je komisija naglasila potrebu što skorije izgradnje muzejske zgrade, u kojoj bi se kao u doličnom ambijentu okupio i izložio, pa studijski obrađivao dragocjeni arheološki materijal, koji predstavlja najznačajnije dokumente naše nacionalne prošlosti i kulture. Kad su dovršenom adaptacijom prostorija bili ispunjeni svi uvjeti komisije, ista je od strane

uprave muzeja bila pozvana da pregleda prostorije, na što su njeni članovi dne 15. marta kolaudirali osposobljene zgradice, pa se mjeseca svibnja 1957. okončao prijenos »Bihaćeve« zbirke iz Arheološkog muzeja.

REDOVNA ARHEOLOŠKA ISKAPANJA

1. *Mastirine u Kašiću.* U prošlogodišnjem broju našeg časopisa izvijestili smo o rekognosciranju terena u Veljanima i susjednom Kašiću u općini Smilčić, te istakli nadu, da ćemo iskopati na pronađenim lokalitetima kod crkve sv. Petke u Veljanima i na Mastirinama u Kašiću. Lipnja g. 1955. skrenusmo najprije u Veljane, da otkrivamo nekropolu oko spomenute crkve, ali od malobrojnog stanovništva na tom odlomku sela Biljana nismo mogli dobiti radne snage, pa smo se odlučili na istraživanje u Kašiću.

Istraživali smo položaj »Mastirine« (sl. 5.) otpočevši rov na najužem dijelu kose, koja se diže iz barovitih livada. Tu su se odmah pojavili zidovi, koje smo pratili u kontinuitetu, pa smo utvrdili da se radi o zdanju, koje je bilo u upotrebi do XVII. stoljeća, što se sudi po nalazu mletačkog novca u nasipu, mletačkoj kupi kanalici, ostacima keramike i raznog alata, pa kovačkih produkata. Prema tomu je zdanje srušeno u XVII. stoljeću bez sumnje od Foskolova lagumovanja na početku Kandijskog rata. Tlorisni oblici pokazuje, da se radilo o više prostorija, koje su građene etapno i služile su u razne svrhe.

Na južnom dijelu kose, pod humkom obraslim kupinom, gdje je bila najviša tačka na kosi, otkrila se starohrvatska crkva centralnog oblika na šest apsida, (sl. 6.) koja je identična otkrivenim crkvama u Brnazima kod Sinja i u nedalekoj Pridrazi kod Novigrada. Ta crkva, kojoj su se zidovi sačuvali u raznim visinama od samog temelja do visine od 120 cm, predstavlja ovdje najstarije srednjovjekovno zdanje. Crkvi je dodan mali narteks, a na zidove crkve i narteksa prislonile su se spomenute prostorije iz kasnijeg vremena i bit će se da se dio njih odnosi na samostan. U ruševinama se pronašlo nekoliko arhitektonskih ulomaka, koji su ukrašeni pleternom plastikom (sl. 7), a u drugim prostorijama i okolo njih pronašlo se nekoliko grobova.

Rad, koji je započeo g. 1955., nije se izveo do kraja, nego se nastavio iduće godine, kad su svi zidovi, koji su se prije ukazali, bili potpuno otkriveni. Ujedno su se konzervirali zidovi crkve i narteksa, a na crkvi su se izvele zidne rekonstrukcije, dokle su to dozvoljavali građevni elementi.

Pored ovih radova istraživala se nekropola, koja se prostirala sa zapadne, a naročito s južne strane crkve. Tako su se pronašla u svemu 132 groba, u kojima je bilo priloga naročito naušnica i prstenja, pa jedan turski novac. Otkrivanjem nekropole naišli smo na temelje jednog rimskog zdanja na jugozapadnom dijelu kompleksa. I ovom prigodom našlo se arhitektonskih preostataka kako u nasipu tako i kao spolija u grobu i u zidu naknadnog zdanja. Međutim je nalaz ovakvih preostataka malobrojan u usporedbi s nalazom kod slične crkve u Brnazima, a naročito kod one u Pridrazi, što se ima pripisati raznošenju ruševina. Postoji predaja, da se ruševinama sa Mastirina u prošlom stoljeću zajazila bara, koja se nalazila zapadno od Mastirina.

Za vrijeme radova na Mastirinama obilazili smo okolnicu Kašića, u svrhu pronalazjenja drugih položaja, pa smo među ostalim pronašli položaje na Maklinovu brdu, Razbojinama, Dračama i Čerincu, gdje smo pokušali zahvate.

2. *Maklinovo brdo u Kašiću.* Do 2 km zapadno od Mastirina, a na visoravni nalazi se nešto povišeni plato zvan Maklinovo brdo, a na njegovoj pješčanoj površini nailazili smo na krhotine slavenske keramike. Seljaci su nam tvrdili, da čobani u dokolici otkrivaju i uništavaju grobove, do kojih lako dolaze, jer se nalaze na prpavoj zemlji. Zauzeti radom na Mastirinama zamolili smo direktora Arheološkog muzeja u Zadru dr. Matu Suića, da nam pomogne i da se primi istraživanja ovog lokaliteta čemu se on rado odazvao, te g. 1955. proveo djelomično iskapanje. Dr. Suić je otkopao nekoliko rano-srednjovjekovnih grobova i u njima je pronašao priloga, među kojima je bilo najviše lonaca (sl. 8). Spriječen svojim poslovima nije se mogao pridružiti našoj kampanji g. 1956., ali je g. 1957. okončao rad na tom lokalitetu, te će rezultate objaviti u našem časopisu.

3. *Razbojine u Kašiću.* Oko 250 m jugozapadno od Mastirina nalazi se položaj Razbojine, na putu, koji iz Biljana vodi u Kašić. Na samom tom kolnom putu vire obložnice od tri groba, a vinograd Ljube Pozdera je do puta bio ograđen zidom od lapornih ploča, pa nam je bilo sumnjivo što su te ploče slične onim grobnim obložnicama, što vire na putu. (sl. 9.). Na naše pitanje Pozder nam je potvrdio, da je krčenjem pred nekoliko godina pri vrhu sadašnjeg vinograda nailazio na grobove, te ih je sve povadio i od grobnih stijena načinio spomenuti zid. Tvrdio je, da se na priloge nije osvrtao, a da je zaista nailazio na lonce, te ih razlupao. U susjednom vinogradu dešavalo se isto. No budući da vlasnik tog vinograda nije do kraja iskrčio svoju česticu, nego je do međe, koja se nalazi uz spomenuti put, ostavio ledinu u širini od tri metra, odlučili smo da taj preostatak netaknutog terena pretražimo. Radu smo pristupili g. 1956. i zahvatili dublje rov, kojim je vlasnik završio krčenje, pa smo u samom tom zaboju pronašli nekoliko grobova (sl. 10.), kao i u nastavku na netaknutoj ledini. Prema nalazu u većoj dubini, negoli se dopiralo krčenjem, postoji nada, da je i u vinogradu ostao poneki grob u većoj dubini. Tako se, što na ovoj čestici što na putu, pronašlo u svemu 37 rano-srednjovjekovnih grobova, u kojima je bilo priloga, naročito lonaca i nožića. Ti lonci imaju mnogo sličnosti s onima, koji su se pronašli na Maklinovu brdu i pripadaju ranom slavenskom Srednjem vijeku. Svakako se po rasprostranjenosti grobova na putu vidi, da je nekropola bila velika i da se prostirala po ostalim vinogradima, pa ukoliko su grobovi kopani duboko, postoji nada, da krčenje tih vinograda nije zahvatilo svaki grob, pa će se tu morati nastaviti istraživanje, čim se ukažu povoljnije prilike.

4. *Čerinac između Kašića i Smilčića.* U srednjovjekovnim dokumentima nekoliko puta nalazimo spomenuto ime sela Čerinci. To je sada predjel između dva spomenuta sela, u kojemu se izričitim imenom zove samo izdašni bunar i zemlje oko njega, a naselje je iščezlo. Amater arheologije g. Kazimir Tomić iz Smilčića, koji je naš povjerenik i u mnogo prigoda izlazio ususret našem istraživanju, pokazao nam je na Čerincu ostatke ruševina na položaju

»Crikvina« (sl. 11.). Neobično laka narav objekta, koji se pružao kao na dlanu, izazvala nas je da odvojimo nekoliko radnika sa iskapanja u Mastirinama i da g. 1956. otkrijemo objekt. Tu su se pronašli ostaci jednobrodne romaničke crkve (sl. 12.), koja se vjerojatno u tursko doba preinačila na taj način, što joj se odsjekla apsida i njen otvor začepio zidom, koji je išao u pravcu začelnih dijelova crkvenog zida. Velike slijepe niše, koje su se nalazile unutar bočnih zidova crkve, kasnije su bile zazidane, vjerojatno istom prigodom, kad je bila odsječena i zazidana apsida. Crkva je bila građena na isti način kao t. zv. crkva sv. Marka u Karinu, kojoj sliku donosimo u ovom članku. Na Čerincu se nije pronašlo arhitektonskih ulomaka, a u crkvi je bilo nekoliko sterilnih grobova. Vidi se, da ih ima i izvan crkve, što će se idući put pregledati.

5. *Drače u Kašiću.* Između Mastirina i Razbojina nalazi se položaj Drače, koji je po bregovitom izgledu i pravcu protege nastavak one kose, na kojoj su Mastirine, samo što je ova nabrežina humozna. Drače zapravo vežu položaje Mastirine i Razbojina, pa nas je nalaz nekropole na ova dva položaja ponukao, da posumnjamo, nije li se i na Dračama nalazilo groblje, što bi imala biti veza između spomenute dvije nekropole. I sama narav terena činila nam se sumnjivom, a kad smo pri kraju nekropole na Mastirinama, koja je susjedna Dračama, pronašli u jednom grobu još i spolij iz crkve, ponadali smo se, da su arhitektonski preostaci u tom pravcu raznošeni, pa da bi ih moglo biti i na Dračama, ako je tu bila nekropola. Stoga smo g. 1956. načinili pokušaj sa tri tranzversalna profila i svakim profilom smo naišli na grobove obložene i pokrivene pločama od lapora. Godine 1957. počeli smo iskapanjem te nekropole od spomenutog kolnog puta na Razbojinama i usmjerili se prema sjeveru. Zahvatili smo malu površinu, na kojoj smo otkrili nekropolu sa gusto poredanim grobovima na redove (sl. 13.). U prhknoj zemlji između grobova nailazili smo na čitav labirint rupa. Seljaci su nam pričali, da je do pred nekoliko decenija tu bilo najveće lovište lisica, a da su posljednji preostaci nedavno potamanjeni. Kad smo pronađenih 80 grobova izolirali od okolne zemlje i stali ih otvarati na naše zaprepaštenje utvrdili smo, da u grobovima nema skeleta i da se tu i tamo pronašla samo po koja čest kosti. Štaviše u jednom grobu smo zatekli, kako su dvije velike kosti od nogu izvučene ispod obložnice, tako da je dio svake kosti izvučen izvan groba, a drugi dio je ostao u grobu. (sl. 14.). Te kosti su se izvlačenjem ukrstile upravo pod obložnice i tako prepriječile izlaz iz groba. To je najbolji dokaz, da su zvijeri kritičenjem ispod nepopločanih dna grobova izvaličile kosti i hranile se njima. Uostalom u jednom nastuom grobu zatekli smo i rupu, koju su iskopale zvijeri (sl. 15.). Inače u grobovima nije bilo priloga, a u dva groba se pronašlo obrađenog kamenja sličnog pločniku crkve. Držim, da je ovo najmlađa nekropola od svih dosada spomenutih u Kašiću, pa će ona izmijeniti mišljenje o ranosrednjovjekovnom karakteru grobova na redove.

6. *Bračević kod Muća.* U selu Bračeviću na uzvisini iznad početka polja Vrbe pronašao je pisac ovih redaka ostatke srednjovjekovnog utvrđenja, koje je g. 1956. pročitao i snimio. Na osnovu građevnog oblika i topografskog smještaja iznad česti spomenutog polja, koja se zove Kanjevača, autor je

u tom preostatku prepoznao srednjovjekovni castrum Brečevo, što je obradio u raspravi, koja je izišla u 311. knjizi Rada Jugoslavenske akademije pod naslovom »Ubikacija srednjovjekovnog castruma Brečevo«.

IZVANDREDNA ARHEOLOŠKA ISKAPANJA U DOLINI CETINE

Arheološko zaštitno iskapanje, koje se g. 1954. započelo na području akumulativnog jezera Peruče, nije se moglo nastaviti godine 1955. zato, što nismo došli do vanrednog kredita. Iduće godine nam je Jugoslavenska akademija dodijelila vanrednu dotaciju, s kojom smo istraživali u Koljanima i u Podosoju.

U Koljanima se radilo na više položaja.

1. *Crkvina* u groblju sela Laktaca blizu Dragovića. Tu se nastavilo iskapanje, pa smo potpuno otkrili kasnosrednjovjekovnu crkvu i pronašli još nekoliko grobova sa stećcima, ali ovaj put nisu pronađeni arhitektonski dijelovi kao g. 1954. (sl. 17.) ni grobni prilozi. Kao spoliji na sva četiri ugla crkve nalaze se uzidani blokovi s rimskim natpisima, koje će povaditi i prenijeti uprava Arheološkog muzeja u Splitu, koja je vidjela nalaz.

2. *Dragović, Stari manastir*. Nastavio se rad na iskapanju kod crkve bogorodičina rođenstva u Starom manastiru kod vrela Dragovića (sl. 18.). Tu su se otkrili temelji porušenog manastira iz novijeg doba. Pretresao se i pločnik crkve i kopalo ispod njega, pa su u pločniku nađeni spoliji ukrašena pleternom plastikom. Dokazalo se, da je prvotna crkva, kojoj su ovi dijelovi pripadali, potpuno iščezla preuzimanjem materijala u kasnije višekratne gradnje i dograđivanja.

3. *Pećina iznad vrela Dragovića*. Rad, koji je g. 1954. započet u ovoj pećini, dovršio se g. 1956. Tom prigodom se pronašlo prethistorijske i srednjovjekovne keramike, kao i zrno srednjovjekovne naušnice.

4. *Crkvina u Gornjim Koljanima*. Na ovom položaju se istraživalo pod konac prošlog stoljeća, kad je pronađena i objavljena starohrvatska crkva i grobni nalazi oko nje. G. 1936. došlo je do krčenja za vinograd, kad se opet naišlo na grobove, što ih je nestručno vodio učitelj Tešanović na poticaj Marunov. Odlučili smo ovdje provesti reviziju, ne bi li ušli u trag ostacima crkve, koje je tloris nepotpun na nacrtu Frane Radića. Istraživanjem g. 1956. se pokazalo, da su zidovi te crkve g. 1936. za spomenutog krčenja većinom iz temelja izvađeni, a samo je ponegdje ostao koji preostatak, koji našoj namjeri nije mogao prinijeti ništa. U prevrtanoj zemlji pronašla se jedna zlatna naušnica, a pronašlo su se i tri groba, te je u jednom bilo priloga.

5. *Dvunjakove njive u Gornjim Koljanima*. Godine 1954. utvrdili smo točan položaj, gdje se g. 1897. pronašao starohrvatski mač, te smo na njivi Stipana Dvunjaka uz seoski put, a oko 100 m sjeveroistočno od mosta na Cetini udarili nekoliko unakrsnih profila g. 1956., ali nismo naišli ni na jedan grob. Prema tomu mora se držati, da se radilo o osamljenom grobu, u kojem je bio pokopan ratnik s mačem.

6. *Podosoje*. U selu Podosoju sjeverozapadno od Koljana, a kod Ratića kuća namjerio se g. 1890. povjerenik Kninskog starinarskog društva uni-jatski pop Petar Stanić na ostatke jedne crkve (Viestnik Hrvatskog arkeo-logičkog društva, XII. Zagreb 1890, str. 71), te ju je odmah stao otkrivati, o čemu je ostala samo notica, koja glasi: »Naš vrijedni povjerenik u Vrlici don Petar Stanić dne 21. travnja o. g. (1890) proizveo je pokušaj na groblju pod Osojem (sic!) i odgolio jednu prema istoku okrenutu crkvicu iz davnije dobe dugu 10 m, široku 5 i u njoj našao nešto ornamentike suvremene sa kninskim spomenicima. U crkvi pred prezbiterom otvorio dva groba: jedan s desne a drugi s lijeve strane i u svakom po nekoliko mrtvačkih lješina, i uza nje što se do sada nije opazilo životinjskih lubanja. Otvorio je u predvorju dva groba i u jednom našao dva prosta prstena. Suvviše ovdje je našao srebrni novac: *Ladislaus – Mon. Ludovici regis ungariae*, također šest novaca iz turske i nekoliko komada iz mletačke dobe.« (Isti Viestnik str. 111) Međutim stariji seljaci, koji se tog zahvata sjećaju, tvrde, da je za Stanićeva iskapanja okrenulo nevrjeme, pa mu nisu dopustili da dalje istražuje. Na položaju se vidio obris jednog zida razom površine ledine, a po ledini se nalaze narijetko raspoređeni stećci. Iskapanje smo proveli g. 1956. (sl. 19.), pa smo otkrili i snimili temeljne ostatke kasnosredovjekovne crkve s pačertastom apsidom i jednim brodom. U crkvi je bilo nekoliko grobova, što ih je pretražio Stanić. Sa zapadne strane crkve steralo se također groblje (sl. 20.), a neki grobovi su bili pokriveni hrastovom daskom. Arhitektonskih nalaza nije bilo, kao ni grobnih priloga. Nekropola nije istražena do kraja, a nadamo se, da ćemo je dokrajčiti, ukoliko smognema materijalna sredstva.

7. *Stražine*. Između sela Podosoja i Garjaka nalazi se istaknut humak, koji se zove Stražine. Na platou Stražina naziralo se više grobova po površini, koji su bili označeni vijencem od namizana kamenja u obliku jakog ovala. Tu smo proveli g. 1956. iskapanje, kojim smo zahvatili samo četvrtinu platoa, iako se pokazalo, da je cijeli plato posut grobovima. Groblje je kasnosrednjovjekovno i u grobovima nije bilo priloga, a nailazilo se na ostatke suknene odjeće. Slična nekropola otkopala se g. 1954. u selu Maljkovu kod kuće Frane Bilandžića, što će u povezanosti doprinijeti uočavanju pripadnosti ovakvih nekropola posebnoj etničkoj skupini.

8. *Laktac*. U selu Laktacu na platou iznad vrela Dragovića pronašli smo malu nekropolu (sl. 21.) iz kasnog Srednjeg vijeka i otkrili grobove, u kojima nije bilo priloga.

9. *Majdan u Vučipolju*. Uz rijeku Cetinu a tik do izvora njena pritoka Crnog vrela postoji položaj zvan Majdan. Tradicija je, da je tu bila ljevaonica željeza, koja je pripadala Trogiraninu Garagninu. Reambulacijom g. 1953. uočeni su njeni preostaci, a g. 1954. i ostaci rudokopa željezne rudače u neposrednoj blizini ljevaonice. Uprava muzeja zainteresirala je ljevaonicu željeza u Sisku, držeci, da će je interesirati počeci i razvoj ove industrije kod nas, no kad nije dobila odgovora, obratila se na ljevaonicu u Zenici, a ova nas je uputila na Tehnički muzej u Ljubljani koji nas je opet uputio na novoosnovani Tehnički muzej u Zagrebu, koji smo zainteresirali. Za vrijeme našeg iskapanja u Kašiću posjetili su članovi ekipe tog muzeja položaj i ostavili u kancelariji našeg muzeja poruku, da se ekipa ne slaže

s našim mišljenjem, da bi se tu radilo o ljevaonici. Stoga nam nije preostalo drugo, nego da sami pristupimo istraživanju. Zbog zauzetosti na iskapanju u Dragoviću zamolili smo bivšeg našeg kustosa prof. J. Grabovca, da nam pomogne i predali smo mu rad u Majdanu. S nedostatka kredita otkrivena je samo peć. (sl. 22.) mali hodnik i jedno stepenište ljevaonice. U peći, kojoj je površina zidnih stijena kalcificirana, pronašli su se ostaci gvozdениh rešetki, troske i otpadaka lijevanog željeza. Ovo je pored odljevenog bloka u obliku jastuka, što se nalazi pred stupom Mate Jukića na Perući (Starohrvatska prosvjeta III. serija br. 5 str. 214), drugi dokaz da je ljevaonica ne samo postojala, nego da je i proradila). Rad bi se morao nastaviti i zato bi trebalo da bude zainteresirana naša metalurgija, a da bi taj interes pobudili, napisao je autor ovih redaka članak pod naslovom: »Otkriće stare talionice željeza kod Sinja«. Taj članak je izišao u splitskom dnevniku »Slobodna Dalmacija« br. 3851 od 6. VII. 1957.

U svim ovim radovima sudjelovali su pored rukovodioca i pisca ovih redaka konzervator B. Petrić, kustos D. Jelovina i preparator J. Bartulović, a pomagao nam je i J. Grabovac, koji je osim na Majdanu sudjelovao još i kod iskapanja u Koljanima i na Laktacu, na čemu svima hvala.

REAMBULACIJA TERENA

A. Kninska okolica

U prethodnom broju časopisa obavijestili smo sumarno o reambulaciji terena u okolici Knina i naveli mjesta: Plavno, Oton, Bender, Rađučić, Padjene i Golubić. Od tih smo već unijeli rezultate dvaju lokaliteta u radnji »Tiniensia archaeologica – historica – topographica I. u istom časopisu pri obradi Pađena i Plavna. Ovdje nam preostaje da se osvrnemo na ostala navedena i druga mjesta.

1. Golubić

1. *Crkva sv. Stevana*. Na ovu crkvu upozorio je Marun Bulića kada je na pobočnim vratima ugledao uzidan ulomak grede s natpisom MARIE, koji je Bulić objelodanio g. 1888. u »Hrvatski spomenici u kninskoj okolici...«. Marun mi je pričao, da mu je crkveni pločnik jako sumnjiv zbog ostalih spolija. Nažalost to se više ne može vidjeti, jer je crkva g. 1932. dobila betonski pod, koji je preliven preko starog pločnika. Kako i u drugim zidovima zgrade ima sumnjivog kamenja, bit će potrebno pretrasti zidove i pločnik, čim se ukažu mogućnosti.

Oko crkve je groblje, a pred ulazom u to aktuelno groblje na obronku brijega posvuda se vidi kako obložnice starijih grobova vire iz zemlje, jer ih otkriva voda. U groblju, a sa sjeverne strane crkve izišao je na površinu jedan grob sa svojim donjim dijelom, te se vide obložnice od sedre. Seljaci Borović Branko i Ratko kazuju, da se nailazi na stare grobove u čitavom groblju. Ispred današnje grobne obzide, a s njene južne strane vidi se više grobova od sedre.

2. Na njivi Kesić Milana-Kuliša, koja se nalazi ispod crkve sv. Stevana, našao je pred nekoliko godina Šime Šljivar jedan grob, kad je prenosio sedru, a isti tvrdi, da na njivi ima više grobova.

3. *Gradina*. Oko 500 m istočno od crkve sv. Stevana nalaze se dvije duguljaste oniže prostrane glavice, koje se zovu Velika i Mala Gradina. Prostor između njih zove se Padalište i seljaci tvrde, da tu ima dosta grobova od sedre. Treba istaći, da u Golubiću inače ima mnogo sedre, jer ima više rječica, pa se po tlu naslagala.

4. *Skeljčuša*, zemlja kod Zelembabinih kuća, gdje ima rimskih tragova. U zidu na ovoj njivi nalazi se kameni blok postavljen »na nož«, pa bi po obliku mogao pripadati stečku. Blok je dug 170, na jednom kraju širok 70, a na drugom 45, dok je debeo 30 cm. 10 metara dalje u vrtiću našao je Stevo Zelembaba pok. Nikole grob, u kojemu je bio samo skelet. Grob je bio načinjen od sedre, ali oziđan u kreč.

5. *Stolića njiva*. Na sjevernoj strani puta, što od komšiluka Zelembaba vodi u komšiluk Stručevića, na njivi Ilije Stolića pronašla se g. 1932. poznata zlatna ogrlica. Nalaznik nam je pokazao položaj groba, u kojemu je pronašao ogrlicu i taj je bio na sjevernoj strani njive oko 20 m pred njenim krajem, koji se završavao na nogostupu zvanom »Mali potok«. I preko ovog nogostupa, na njivama seljaci nailaze na grobove pri oranju. Na njivi Stolićevoj kao i po svim okolnim njivama nailazi se po površini malter, a naročito fragmenti rimske keramike.

6. *Gradić*. Na brijegu između Malog i Velikog Griča nalazi se krševit hum, koji se zove Gradić i na njemu se nalaze ostaci zida, koji po tehnici može pripadati antici, ali to ne isključuje mogućnost upotrebe u Srednjem vijeku.

7. *Kapela*. Na njivi »Dolina« vlasništvo Steve Kablara Nikolina sjeverno od Jerkovića kuća, jedan položaj seljaci zovu Kapela i tvrde, da je tu nekoć bila crkva, međutim se na položaju, koji nije daleko od bunara, ništa ne da primijetiti.

8. *Jerkovići*. Godine 1950. kod zaselka Jerkovića u polju Lučica kod »Bašće« i u samoj Bašći vlasništva Nikole Jerkovića pronađeni su grobovi, a i povadeni. Po opisu seljaka grobovi su bili obloženi pločama položenim »na nož«, a pokriveni običnim pločama. Tvrde, da priloga nije bilo. Bit će da na to s neinformiranosti nisu pazili, jer je poznato, da je otac Nikolin prije II. Svjetskog rata tu pronašao par naušnica i prsten, te to prodao Marunu.

9. *Lazina* kod Rončevića kuća. Ovo su njive, nedaleko potoka Došnice, vlasništvo Nikole, Milana, Jove i Đure Kesića, na kojima se lomi sedra za gradnju kuća. Tim radom seljaci nailaze na grobove obzidane tesanom sedrom, ali ne nailaze na priloge. Pričaju, da se u jednom grobu pronašlo 18 glava i više kostura.

2. Oton

1. *Otonska kula*, koja se prije rata nametala svojim istaknutim položajem iznad željezničke pruge, jako je stradala u ratu tako, da je srušeno preko polovice. Kako nije snimljena, naumili smo to učiniti prvom mogućnošću.

2. *Rnjajuše*. Njive vis à vis vijadukta pred stanicom Plavno idući iz Knina s lijeve strane puta stotinjak metara prije srušene kuće Milutina Čupkovića nalaze se učelci triju grobova, koji mogu biti novovjekni.

3. *Njiva Jovana Čupkovića*. God. 1948. vlasnik je krčio za sadnju vinograda i tom prigodom naišao na jedan grob, koji je bio obzidan pločama, a u njemu je bio skelet bez priloga.

4. *Bender*, odlomak Otona. Sjeverno od Čupkovića vijadukta poviše točka nalazi se groblje ovog odlomka (sl. 23.). Položaj je davno bio poznat Marunu i on je odatle donio u Muzej jedan arhitektonski ulomak od starohrvatske crkve. U groblju ima nekoliko stećaka, sjeverno od ograde dva, a istočno jedan stećak. U istočnom dijelu groblja nalazi se grob pk. Obrada Pašića, kojemu kod donošnice strši pilastar dekoriran pletrenom plastikom (sl. 24.). Pilastar ima utor širok 6 cm, a širina mu iznosi 30, debljina 13, dok iznad zemlje strši 31 cm.

Pri jugozapadnom kraju groblja nalazi se izbrežina nažalost ispunjena dnevnim grobovima, puna maltera i sedre. To je »Crkvina«, odakle potječu ova dva spomenuta arhitektonska komada. Postoji tradicija, da je crkva bila posvećena sv. Petru.

3. Radučić

Grad. Oko 300 m daleko od kuće Burza iznad rijeke Krke, a nešto niže od Bilušića buka na Krči potražili smo položaj »Grad«. To su ostaci utvrde, koja leži na nešto odvojenoj hridi s desnu stranu kanjona Krke (sl. 25.). Danas se na više mjesta opažaju tragovi maltera; ostaci zida sačuvali su se na dva mjesta, a ima i ostataka sedre. Jedan trag zida sačuva se na zapadnoj strani i dug je 3,5 m, a 2 m daleko od ovog zida vidi se ostatak drugog zida između dvije hridi, dug 120 cm, koji se sačuva u visini od 69 cm. Radi se bez dvojbe o manjem srednjovjekovnom utvrđenju, jednog u nizu sistema utvrđenja na obje strane kanjona Krke.

U Radučiću ima i drugih srednjovjekovnih tragova, koje ćemo potražiti drugom zgodom.

4. Turci

1. *Bilbijina ledina*. Zapadno od Bilbijinih kuća na Bilbijinoj ledini nalaze se ostaci crkve, na koju je u dnevniku upozorio Marun. Razom pašnjaka pokazuju se obrisi zidova crkve, kojoj se otprilike može utvrditi oblik jednobrodne crkvice s oblom apsidom na začelju (sl. 26.). Crkva je duga oko 9, a široka 5 m, dok su zidovi debeli 62–65 cm. Seljaci je nazivaju sv. Luka. Tradicija je, da su je porušili Turci.

Na sjevernoj strani apside nalazi se veliki krst. Kod ostataka crkve ima oko 20 stećaka, a seljaci tvrde, da grobova ima i po bližnjim njivama, no da ih nitko nije otvarao.

2. *Cvijića brijeg*. Na samom početku brijega vide se dva na nož nasadena stećka u obliku pravokutnika. Lijevo od njih vide se ploče grobova, kojih ima po čitavom brijegu.

B) Po sjevernoj Dalmaciji

1. *Krković*. Kod Piramotovaca opć. Skradin u prisustvu dr. M. Suića i prof. F. Dujmovića konzervatora u Šibeniku, Periša Šime Grgin pokazao nam je položaj »Greblje«, koje se nalazi između polja Pećani, seoske crkve Svih svetih na prijevoju puta, a sa njegove desne strane. Tu se na površini nalazi oko stotinu grobova, od kojih je Fabjan Bura 20. I. 1955. otkrio dva i oštetio druge grobove. Našao je iglu i prsten, što nisam imao prigode vidjeti. Konzervator mu je zabranio dalje oštećivanje. U blizini se nalazi okrugla i plitka udubina, za koju seljaci govore, da je u njoj bila crkva, što se na vanjskom izgledu ničim ne može nazreti.

2. *Vrbica*. Na putu iz Piramotovaca na Bribirske Mostine nalazi se izvor Vrbica, a nedaleko od njega seoski put presijeca kosu i tu se na samom putu vide obložnice srednjovjekovnih grobova, a vide se također i na kosi. Nekoliko grobova oštetiti su seljaci u nadi, da će u njima naći priloga i prodati ih muzeju u Šibeniku. Sa zapadne strane iste kose nalaze se prostrani tragovi zidova, koji su pripadali naselju o kojemu tradicija ništa ne zna, pa će biti vjerojatno, da se ono odnosi na doba prije turske dominacije.

3. *Ljubljana* kod Ljupča. Na rubu dalmatinskog kopna u Ljubačkom zaljevu strši poluotok Ljubač sjeverozapadno od istoimenog sela i na njegovu rtu visoku oko 90 m od mora nalazi se prostrana površina srednjovjekovnog naselja i utvrđenja Ljube, koje se sada zove Ljubljana. Taj uzdignuti rt rastavljen je od kopna umjetnim jarkom tako, da se iznad njega diže nasip, na kojemu su bedemi, koji su ostali u čitavoj dužini od jedne do druge strane poluotoka. Bedemi su u razini nasipa, a po sredini strše dva ostatka, što će biti pripadalo kulama kod ulaza. Čitav prostor od jarka i ovih bedema do rta posut je ruševinama (sl. 27.), preko kojih su seljaci u novije doba podigli suhozidine za omedašenje svojih čestica. Opažaju se svugdje tragovi zidova, a blizu samog rta upadljivo strše ostaci romaničke crkve sa tri apside, koja se navodno zvala crkva sv. Marije. Začelje crkve je ostalo u visini od 2 m. Crkva je duga oko 22, a široka oko 11 m. Razdijeljena je na dva dijela, pa je prednji znatno uži i izgleda kao narteks, a zadnji širi do 7 m. Sve tri apside su plitke (sl. 28.) i u jednoj vanjskoj liniji. Na sjeveroistočnom kraju je zadebljani temelj, koji je sličan zvoniku-kuli. Svojim oblikom, ukoliko je meni poznato, jedinstvena je kod nas, u tlorisnoj osnovi je skoro identična crkvi Sant Miguel de la Seo d'Urgell u Španiji.

Pored ostataka ove crkve opažaju se razom zemlje i ostaci druge tik jugoistočnog dijela bedema. Seljaci je pripisuju tamnici, pa se po tomu vidi, kako je tradicija potpuno nepouzdana. Inače je ta jednobrodna crkva longitudinalnog oblika s oblom apsidom na začelju, a duga je preko 10, dok je široka 5 m. Inače seljaci govore da se na ovoj kosi, koja se zove Brdo, nalaze grobovi na svakoj glavici.

4. *Biovičino selo* u Bukovici. Uz cestu Ervenik-Kistanje, a 350 m od škole i zadružnog doma na pustopoljini s obje strane puta nalazi se kasnosrednjovjekovno groblje s učelcima i na tom groblju ima pet stećaka. Na jednom stećku je krst i veliki polumjesec. Uz cestu se nalazi velika gomila, koju zovu »Kapelica«, no ne vide se tragovi maltera.

5. *Kašić*. Za vrijeme iskapanja na »Mastirinama« u Kašiću pronašli smo četiri položaja: Maklinovo brdo, Razbojine, Drače i Čerinac, na kojima smo izvršili arheološki zahvat, što ovdje spominjemo pod poglavljem »arheološka istraživanja«, a osim toga uočeni su ovi položaji:

1. *Begovača*. Oko 2 km sjeverozapadno od Manastirina nalazi se bunar, koji se zove Begovača. Odmah ispod bunara u vrtu Miloša Drče pk. Petra nađene su starohrvatske naušnice, koje smo otkupili za muzej. Na jug i na zapad od tog vrta nalaze se ruševine rimske provenijence, ali zapadno od vrta stoji velika obrasla gomila, koju zovu »Crkvina«. I na drugim njivama sjeverno od bunara nalaze se grobovi.

2. *Stošija*. Oko 1,5 km sjeverozapadno od ovog položaja diže se iz polja brijeg, koji se zove Stošija. Na površini se vide ostaci od dvije ruševine.

3. *Čerinac*. Do 150 m južno od »Crkvine«, koju u ovom osvrtu spominjemo, nalazi se glavčak, koji se zove »Greda« i na njemu se opažaju razom zemlje tanke obložnice od grobova. U rovu vinograda, koji se nalazi na južnoj strani »Grede«, vide se također obložnice od nekoliko starohrvatskih grobova.

6. *Islam grčki*. U polju nedaleko kuće Rade Kozice-Despota nalaze se ruševine, koje se nazivaju »Crkvinom«. Po susjednim njivama seljaci pri oranju nailaze na grobove, a jedan otvoreni grob se još vidi.

7. *Smilčić*. U Smilčiću se nalaze četiri položaja:

1. Na putu iz Biljana u Smilčić iza položaja »Gaj« nalazi se »Crkvina«, kojoj su se prije rata vidjeli ostaci, a sada su prilično zasuti. Oko crkve ima i grobova, a sav prostor je nedavno pošumljen.

2. *Kulina*. Sjeverno od komšiluka Arbanasa pokazao mi je g. K. Tomić ostatke zida, koji se naziru razom zemlje, a vidi se, da je zidan u kreč. Prepoznaje se, da je zidanje pravokutna oblika, kojemu je jugoistočni ugao raščlanjen u poluoblu kulu.

3. *Dolac* nedaleko Kulice. Na seoskom putu naziru se grobovi, gdje su se pred tridesetak godina pronašle ostruge i obruči od drvenog suda.

4. U predjelu »Jazbine« na zemlji Dušana i Spase Vukša, gdje se vadi pijesak, nađeni su i uništeni grobovi, a g. K. Tomić je sakupio ulomke jednog lonca, na kojemu su ostale česti s valovnicom.

8. *Škabrnja* kod Nadina. Kustos zadarskog muzeja Šime Batović upozorio me, da je željeznička trasa u selu Škabrnji nedaleko Nadina presjekla starohrvatsko groblje i da se tom prigodom nailazilo na grobne priloge, a jedna jednojagodna naušnica dospjela je u zadarski muzej. Dne 28. VIII. 1956. obišao sam s kustosom Jelovinom položaj i dozvao Baru Ivkovića vlasnika zemlje zvane »Ograde«. Na sjevernoj strani trase vide se znakovi od 6 grobova, a s južne od jednoga. Ivković nas je obavijestio, da je građnjom trase uništeno 16 grobova. Dobro se sjeća, da je u grobovima bilo zgrčenih skeleta.

S južne strane trase, a do 6 m daleko od nekropole nalazi se obrasla glavica zvana »Glavčurak«. Tradicija veže za nju crkvu, a g. 1929. je seljak Škara Šime počeo iskapati i usred »Glavčurka« napravio rupu. Ivković priča,

da je dolje vidio zid u kreću i da ga je Škare vadio. Uokolo po površini nalazi se maltera. Nalaz objavljuje Š. Batović u ovom časopisu.

9. *Atlagića kula* kod Benkovca, sredovječno selo Tiglič. Dne 27. VII. 1956. u društvu B. Petrića, D. Jelovine i K. Tomića obišao sam dva poznata srednjovjekovna lokaliteta u ovom selu.

1. *Crkva sv. Petra*, koja je dijelom istražena i pronađeni predmeti su doneseni u muzej, ima u sjevernom zidu uzidan spolij sa pleternom plastikom (sl. 29.).

2. Kod crkve *sv. Nikole*, odakle također imamo u muzeju slučajno pronađene preostatke ranije crkve, nalaze se još tri spomenika. Jedan je natpis, koji je uzidan u crkvu i davno objavljen u staroj seriji Viestnika hrv. arheol. društva, sada se nalazi u lošem stanju. Drugi je križ uzidan na vrh začelja crkve, a izrađen od starijeg pluteja ukrašenog pleternom plastikom (sl. 30.). Treći je također križ isto tako načinjen od pluteja i nalazi se na novijem grobu do začelja crkve. (sl. 31.). Taj križ je pukao.

Na ledini istočno od grobne obzide vide se stariji grobovi.

10. *Korlat kod Benkovca*. Idući k crkvici sv. Jere do 70 m ispred nje, a uz put-jarugu nalaze se ostaci zida, koji je presječen jarugom. Čini se, da jedan njegov dio skreće u luku. U začelnom zidu crkve sv. Jere u sjevernom uglu uzidana je baza septuma, na kojoj je rupa, u koju je upadao pilastar. Seljaci, koje smo susreli, govorili su nam, da se prije gradnje zvonika na preslicu pred 40 godina svugdje naokolo nalazilo »šareno kamenje«. Južno od crkve na njivama nalaze se grobovi.

11. *Nečven u Promini*. 1. U livadama Burnjačuše kod kuće Perice nalaze se tragovi zidova. Seljaci kazuju, da se tu blizu nalazila stara crkva, koja je srušena pred nekoliko decenija zbog preuzimanja kamena i tada se nalazilo »šarenih rezbarija na valove«. Nisam mogao ući u trag nikakvom arhitektonskom ulomku u blizini.

2. Sjeveroistočno od ruševine kule *Nečven* nalazi se nekoliko njiva, koje zovu »*Groblje*«, a ima i položaj zvan »*Kuline*«.

3. Isto tako ima grobova i na *njivi Frane Gojčete* pok. Marka, na koje se naišlo prigodom usadivanja stupa za električni vod god. 1953.

12. *Padjene* kod Knina. Jugoistočno od crkve sv. Đurđa gdje su pronađeni arhitektonski ostaci starohrvatske crkve nalazi se položaj *Cvijetinac*, na kojemu ima nekoliko kasnosrednjovjekovnih grobova istog oblika, kakav smo sreli na *Stražinama* u *Podosoju*.

13. *Karin*. Pred selom *Karinom* strše u prilično sačuvanoj visini ostaci romaničke crkve s jednom apsidom s velikim nišama na bočnim zidovima iznutra. (sl. 32.). Okolo crkve nalazi se staro *groblje*, na kojemu ima stećaka. Potrebno je preostatke što prije konzervirati, a zatim istraživati.

14. *Ugljan*. Pri vrhu otoka nalaze se ruševine starije crkve, koju narod naziva crkvom sv. Petra (sl. 33.).

RESTAURACIJA SPOMENIKA

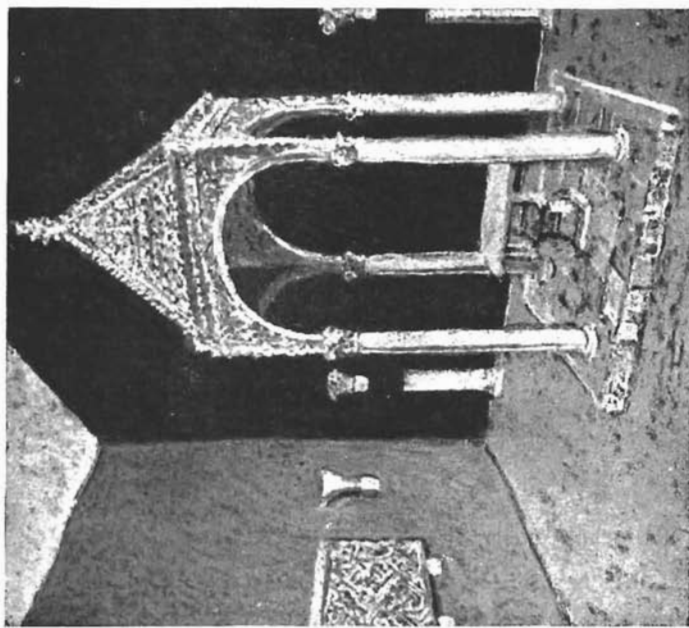
Kad smo osposobili prostorije, nastojali smo u jednoj montirati četverostrani ciborij, pa smo Petru Maroviću, negdašnjem našem klesaru povjerali izradu kolona i dvaju novih kapitela. Po završenoj izradi Marović je montirao ciborij.

Dalje se radilo na spajanju pronađenih fraktura, a Marović je rekonstruirao i kapitele za šesterostrani ciborij, kojeg se postojanje utvrdilo poslije revizije iskopina u Biskupiji god. 1950., te je po koncepciji autora akad. slikar Petrić načinio idejnu rekonstrukciju.

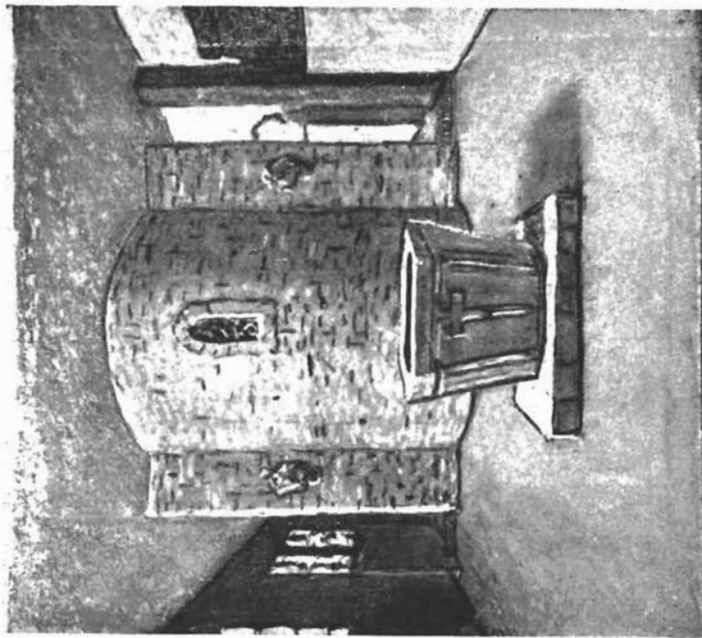

Sl. 1. Adaptirane prostorije muzeja

STIPE GUNJAČA: Trogodišnji rad Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika

Sl. 2. Postava u lapidariju (iz mape Lj. Babića)

Sl. 3. Postava u lapidariju (iz mape Lj. Babića)

Sl. 4. Komisija po kolaudaciji prostorija: Jakov Ordliin tajnik N. O. kotara Split, Arh. Riko Marasović konzervator za Hrvatsku, Dr. Stipe Gunjača direktor muzeja, Vicko Krstulović nar. zastupnik, Akad. Grga Novak, Akad. Vaso Bogdanov i prof. univ. Dr. Duje Rendić.

Sl. 5. Mastirine u Kašiću prije zahvata.

Sl. 6. Otkrivanje preostatata šesteroupsidne crkve u Kašiću 1955. god.

Sl. 7. Nalaz pleterne plastike za prvog iskanja na Mastirinama u Kašiću g. 1955.

*Sl. 8. Nalaz lonca u zasutom grobu na Maklinovu brdu u Kašiću
god. 1935.*

Sl. 9. Kolni put preko Razbojina u Kašiću, po njemu ima grobova, a neki se nalaze i sa strane do ograde

*Sl. 10. Grobovi u Pozderovu vinogradu na Razbojinama u Kašiću
na svršetku krčevine.*

Sl. 11. »Crkvina« na Čerincu prije iskopanja

Sl. 12. Čerinac, otkopana crkva izvana god. 1956.

Sl. 13. Dio nekropole otkriven g. 1957. na položaju Drače u Kašiću.

Sl. 14. Zaostale kosti noge, koje zvijer nije mogla izvući iz groba, jer su se kosti ukrstile ispod obložnice.

Sl. 15. U zasutom grobu na Dračama vidi se rupa, koju su iskrtilo zvijeri.

Sl. 16. Otkrivena kasnosrednjovjekovna crkva na Crkvini u groblju sela Loktaca između Koljana i Dragovića.

Sl. 17. Spolija uzidana kao donji prag crkve na Crkvini u groblju Loktaca kod Koljana-Dragovića. Nalaz za radova g. 1954.

Sl. 18. Arheološki rovovi oko Starog manastira u Dragoviću.

Sl. 19. *Početak rada na »Crkvini« kod Ratića kuće u Podosoju.*

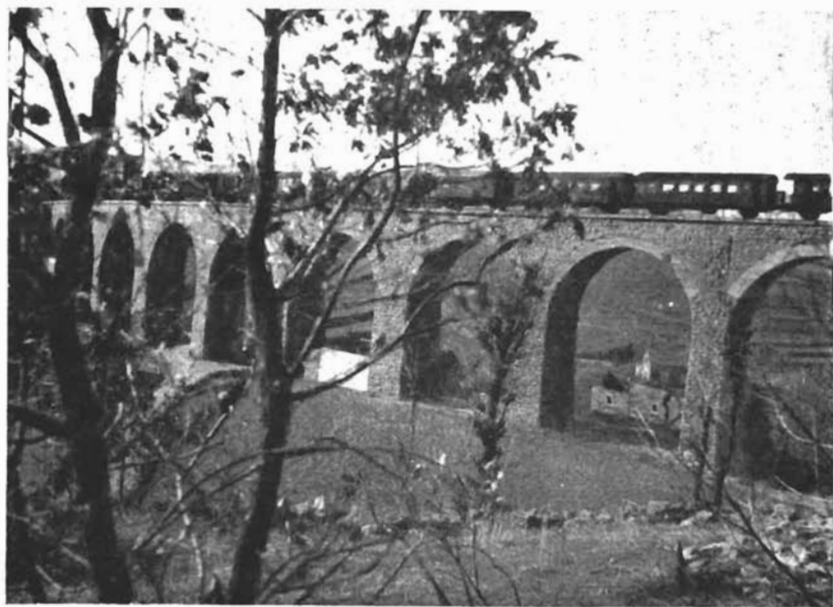
Sl. 20. *Otkopana čest nekropole sa zapadne strane kasnosrednjovjekovne crkve u Podosoju kod Ratića kuće.*

Sl. 21. Nekropola u Laktacu na položaju »Krvavica« prije iskapanja g. 1956.

Sl. 22. Otkrivena peć talionice željeza u Majdanu kod Vučipolja

Sl. 23. Orijehtacija »Crkvine« na Benderu uz Čupkovića viadukt. Prva stabla su na »Crkvini«.

Sl. 24. *Utomali pilastra služi kao donožnica groba na »Crkvini« u Benderu.*

Sl. 25. Položaj »Grad« iznad Bilusića buka i na njemu tragovi zida.

Sl. 26. »Crkvina« kod kuća Bilbija u Turiću

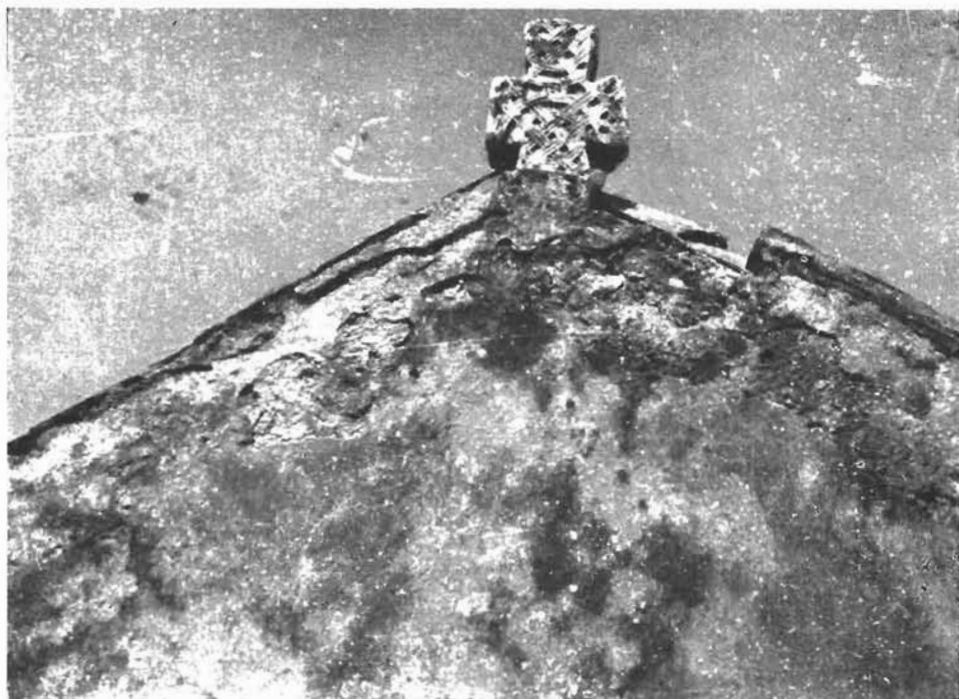
Sl. 27. Ruševine po »Ljubljani«

Sl. 28. Apside crkve na »Ljubljani«

Sl. 29. Pilastar uzidan kao spolij u sjeverni zid crkve sv. Petra u Kuli kod Benkovca.

Sl. 30. Začelje seoske crkve sv. Nikole u Kuli kod Benkovca. Na vrhu križ izrađen od pluteja dekorirana pletenom plustikom.

Sl. 31. Kula kod Benkovca. Križ načinjen od pluteja služi na grobu sadašnje upotrebe uz crkvu sv. Nikole (Začelje).

Sl. 32. Karin, ruševine crkve »sv. Marka«.

Sl. 33. Preostaci crkve sv. Petra na Ugljanu.